

Милоранка Петров Киурски¹,
Данка Прванов², Олгица Станојловић³,
Надежда Кондић Ивановић⁴,
Катарина Поповић⁵

¹Дом здравља Зрењанин,

²Дом здравља Панчево,

³Дом здравља Зајечар,

⁴ЗЗЗЗ МУП Србије - Београд,

⁵Дом здравља Земун, Србија

Колико пацијенти у примарној здравственој заштити користе методе традиционалне медицине

Кључне речи:

традиционална медицина,
дијагностика и лечење

Сажетак

Увод. Традиционална медицина је систем теорије и праксе у коме се за дијагностику, лечење и спречавање болести користе препарати биљног, животињског и минералног порекла, као и методи духовне терапије.

Циљ рада. 1. Сагледати колико пацијенти у примарној здравственој заштити користе методе традиционалне медицине и да ли постоји разлика у односу на пол, старост и место становања, град-село? 2. Који методи традиционалне медицине су најчешће примењивани и за која обољења и стања? 3. Због чега су се определили за овакаво лечење и какав је био ефекат терапије?

Метод. Мултицентрично истраживање, анкетаирањем пацијената у пет амбуланти домова здравља у Србији. Као инструмент истраживања коришћен је Упитник са 10 питања.

Резултати. Испитивањем је обухваћено 1.157 испитаника, 683 жене и 474 мушкарца, просечне старости 60,22±14,54 год. Традиционалну медицину користило је 83,66% испитаника (79,96% мушкараца и 86,245 жена). Информацију о традиционалној медицини испитаници су добијали од познаника и пријатеља (54,9%) и преко медија (39,3%). Нема значајне разлике у начину добијања информација у односу на пол, чешће информацију путем интернета добијају особе млађе од 65 година ($p=0,000$) и које живе у градовима ($p=0,000$). За овакав вид лечења одређивали су се из убеђења да има мање штетних и нежељених дејстава (72,8%). Овакав вид лечења су најчешће користили за лечење обољења коштано-мишићног система (28,5%), срца и крвних судова (21,1%) и у терапији бола (19,7%). Ови методи у лечењу обољења срца и крвних судова чешће користе испитаници са села ($p=0,000$). Ефекат терапије био је код 32% испитаника умерен, одличан и задовољавајући код 45,3%, а код 15,8% испитаника није било ефекта. У избору метода лечења није било значајне разлике у односу на пол, али су акупунктуру ($p=0,006$), кинеску медицину ($p=0,001$) и макробиотику ($p=0,000$) чешће користиле особе млађе од 65, а народну медицину старији од 65 година. Фитотерапију чешће користе испитаници у граду ($p=0,000$), а народну медицину ($p=0,000$) они који живе на селу.

Закључак. Пацијенти у општој медицини у високом проценту користе традиционалну медицину. Нема разлике у односу на пол. Акупунктуру, кинеску медицину и макробиотику чешће користе испитаници млађи од 65 година, а народну медицину старији. Традиционалну медицину за лечење срца и крвних судова чешће користи сеоско становништво. Главни разлог за примену ових метода је убеђење да има мање штетних и нежељених дејстава. Информацију о традиционалној медицини најчешће добијају од познаника и пријатеља и путем медија. Скоро половина испитаника је била задовољна ефектом примењене терапије.

Увод

Традиционална медицина (ТМ) с бројним методима и техникама постоји хиљадама година. Према дефиницији Светске здравствене организације (*WHO*), традиционална медицина је “здравствена пракса, приступи, знања и веровања која се односе на препарате биљног, животињског или минералног порекла, духовну терапију, као и мануелне технике и вежбе које се примењују појединачно или у комбинацији у сврху дијагностиковања, лечења и спречавања болести, односно ради очувања здравља”¹. То је збир вишевековних знања и вештина, целовит систем теорије и праксе који се развијао независно и знатно пре званичне медицине. У употреби су три синонима за традиционалну медицину: *алтернативна медицина* која подразумева филозофију лечења и терапије које се не користе у научно прихваћеној медицини; *комплементарна медицина* која подразумева оне здравствене системе, праксу и производе који се користе истовремено са конвенционалном медицином; *традиционална медицина* пак подразумева древне терапије које су својствене одређеним културама. Постоји преко 40 хетерогених дисциплина ТМ које је Национални комитет за комплементарну и алтернативну медицину САД класификовао у пет категорија: алтернативна медицина, медицина ума и тела, биолошки заснована пракса, технике засноване на манипулацији тела и биоенергетска пракса².

Према подацима *WHO* 65%-85% светске популације користи методе ТМ како у циљу лечења и рехабилитације, тако и у циљу унапређења здравља³. Подаци етнографских истраживања у Србији наводе да су се у периоду 2003-2006. године користила 63 метода алтернативне медицине (АМ)⁴. Разлог за овакав драматичан пораст популарности ТМ је, пре свега, уверење да природни лекови и промена начина живота представљају мање агресиван начин лечења, као и да је такав вид лечења приступачнији⁵. Значајан додатни фактор порасту популарности је свакако и немогућност конвенционалне медицине да реши све здравствене проблеме пацијената⁶.

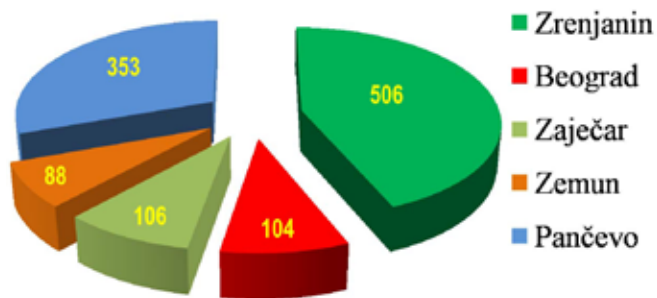
Традиционална медицина је у Србији регулисана Законом о здравственој заштити (Службени гласник РС бр.107/05) и Правилником о ближим условима, начину и поступку обављања метода и поступака традиционалне медицине (Службени гласник РС бр. 119/07)⁷. Озакоњени су они методи ТМ који се изводе у складу са признатим стандардима и нормативима ТМ и који не искључују употребу конвенционалне медицине. Методи ТМ разврстани су у две основне категорије у односу на сврху примене: 1. Методи и поступци за дијагностиковање и лечење; 2. Методи за рехабилитацију. Признато је по девет метода за једну и другу категорију.

Циљ рада

Циљ рада је био: 1. Сагледати колико пацијенти у примарној здравственој заштити користе методе традиционалне медицине у дијагностиковању, лечењу и спречавању болести и да ли постоји разлика у односу на пол, старост и место становања - град/село? 2. Које методе традиционалне медицине су најчешће примењиване и за која обољења и стања? 3. Због чега су се испитаници определили за овакав вид лечења и какав је био ефекат примењене терапије?

Метод

Спроведено је мултицентрично истраживање као студија пресека међу пацијентима у амбулантама опште медицине у 5 домова здравља у Србији - у Зрењанину, Панчеву, Зајечару, Земуну и амбуланти Завода за здравствену заштиту запослених у МУП-у Србије у Београду.

Графикон 1. Испитивана популација

Као инструмент истраживања формиран је Упитник са десет питања, којим су поред личних података о пацијенту добијени и одговори на постављене циљеве. Упитник је био анониман. Како је “Правилником о ближим условима, начину и поступку обављања метода и поступака традиционалне медицине“ озакоњено 9 метода дијагностике и лечења и 9 метода рехабилитације (унапређење здравља), те методе су и понуђене испитаницима у Упитнику.

SRPSKO LEKARSKO DRUŠTVO - Sekcija opšte medicine

**UPITNIK KOLIKO PACIJENTI U PRIMARNOJ ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI
 KORISTE METODE TRADICIONALNE MEDICINE**

(Obeležite sa X u prazan kvadratić) Pitanja 6A, 6B, 7, 8 i 9 mogu imati više odgovora

1. Pol M Ž

2. Godine starosti:

3. Zanimanje:

RADNIK	ZEMLJORADNIK	NEZAPOSLEN	PENZIONER
1	2	3	4

4. Materijalno stanje:

LOŠE	SREDNJE	DOBRO
1	2	3

5. Živi u: 1. Gradu 2. Selu

6. Koje ste metode tradicionalne medicine koristili?

6A. Dijagnostika i lečenje:

1)	☐	Ajurveda (telesne vežbe, masaža, joga, meditacija, lekovi biljnog, životinjskog i mineralnog porekla)
2)	☐	Akupunktura i srodne tehnike (ubadanje igala u specifične tačke tela u cilju lečenja)
3)	☐	Tradicionalna kineska medicina (lekovito bolje akupunktura i masaža)
4)	☐	Homeopatija (homeopatskim lekovima sepodstiču unutrašnje snaga organizma za samoizlečenje)
5)	☐	Fitoterapija- terapija biljem
6)	☐	Kvantna medicina i srodne tehnike (merenje biomagnetnog polja)
7)	☐	Hiropraksa i primenjena kinezijologija (nameštanje međupršljenskih i drugih zglobova,tetiva i mišića)
8)	☐	Makrobiotika (poseban režim pripreme i ishrane biljnim namirnicama)
9)	☐	Tradicionalna domaća medicina (narodna terapija biljnim preparatima, produktima i delovima životinja, narodna hirurgija, magijska medicina-vraćanje, bakanje, salivanje olova)
10)	☐	Nešto drugo (navesti)

6B. Metode unapređenja zdravlja:

1)	☐	Apiterapija (pčelinji proizvodi)
2)	☐	Aroma –terapija (lečenje mirisnim i eteričnim uljima)
3)	☐	Či-gong vežbe (kombinacija različitih šema disanja sa raznim fizičkim stavovima i kretanjima tela)
4)	☐	Duhovna energetska medicina
5)	☐	Energetska terapija Reiki (lečenje energijom, korišćenje energetskih polja)
6)	☐	Detekcija štetnih zračenja
7)	☐	Joga vežbe
8)	☐	Porodični raspored (lečenje verom,duhovna energetska medicina)
9)	☐	Tai-či-čuan vežbe (sistem pokreta vežbi,disanja, koncentracije i vizuelizacije)
10)	☐	Nešto drugo (navesti)

7. Na koji način ste dobili informaciju o metodama lečenja tradicionalnom medicinom?

1)	☐	Preko sredstava javnog informisanja (novine,radio,TV)
2)	☐	Internet
3)	☐	Od poznanika i prijatelja
4)	☐	Od lekara, farmaceuta ili drugog zdravstvenog profesionalca
5)	☐	Drugo (navesti)

8. Zbog čega ste se opredelili za metode tradicionalne medicine?

1)	☐	Pristupačnije, dostupnije
2)	☐	Zvanična medicina nije bila efikasna
3)	☐	Manje štetnih i neželjenih dejstava
4)	☐	Jeftinije
5)	☐	Nisam znao/zнала više šta da pokušam
6)	☐	Drugo(navesti)

9. Za koja obolenja ili stanja ste koristili metode tradicionalne medicine?

1)	☐	Bol
2)	☐	Maligna obolenja(zloćudne bolesti, tumori, rak)
3)	☐	Obolenja organa za disanje
4)	☐	Obolenja organa za varenje
5)	☐	Obolenja mokraćno- polnih organa
6)	☐	Obolenja srca i krvnih sudova
7)	☐	Obolenja krvi i krvotvornih organa
8)	☐	Obolenja mozga i nervnog sistema
9)	☐	Obolenja mišića, kostiju i zglobova
10)	☐	Obolenja kože
11)	☐	Obolenja oka
12)	☐	Obolenja uha
13)	☐	Psihički poremećaji
14)	☐	Alergijska stanja i imuni sistem
15)	☐	Drugo(navesti)

10. Kakvi su bili efekti primenjenih metoda tradicionalne medicine?

1)	☐	Odličan efekat
2)	☐	Zadovoljavajući efekat
3)	☐	Umeren efekat
4)	☐	Nije bilo efekta
5)	☐	Neznam, nisam siduran/sigurna

Hvala Vam na izdvojenom vremenu za popunjavanje ovog upitnika.

Графикон 2. Упитник коришћења метода ТМ у примарној здравственој заштити

Током пет радних дана у недељи (15-19.04.2013) у овим домовима здравља, пацијентима који су посетили свог изабраног лекара понуђено је да попуне Упитник, а добијени подаци су статистички обрађени. Коришћен је програмски пакет SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 11.0 for Windows и у оквиру њега:

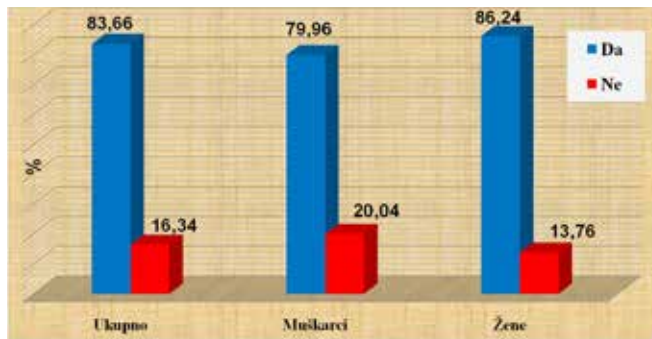
- χ^2 -тест независности (истражене су везе између две категорије променљиве) – једне зависне променљиве (метод коришћења ТМ-питања 6, 7, 8 и 9 из Упитника) у зависности од једне независне променљиве: пола, старости и места становања - град/село.

- Једнофакторска анализа ANOVA (веза између једне независне променљиве са 3 или више група: занимање - 4 групе и материјални статус - 3 групе) и једне зависне променљиве (методи ТМ).

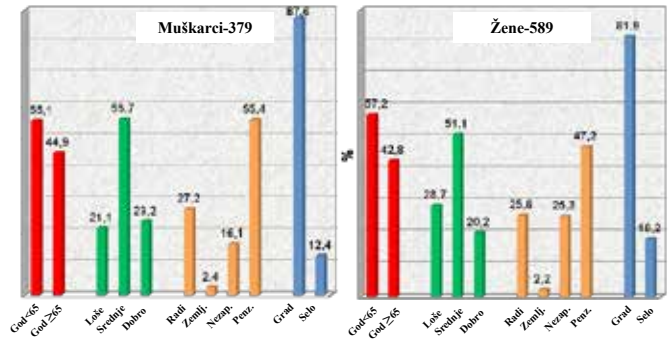
Резултати

Истраживањем је обухваћено 1.157 испитаника, 683 жене и 474 мушкарца, просечне старости 60,22±14,54 год. У односу на старост испитаници су подељени у две групе: млађи од 65 и старији од 65 година.

Методе традиционалне медицине користило је 83,66% испитаника (79,96% мушкараца и 86,24% жена), од чега је 62% испитаника користило ове методе искључиво за лечење, 37,7% за лечење и унапређење здравља, а само 0,3% за унапређење здравља.

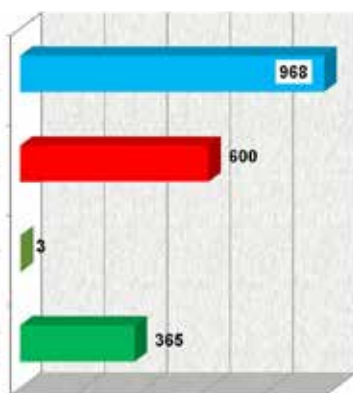

Графикон 3. Коришћење метода традиционалне медицине код пацијената у примарној здравственој заштити

Графикон 6. Испитаници који су користили методи традиционалне медицине

Од метода ТМ за дијагностику и лечење најчешће су примењивани фитотерапија (48,8%) и традиционална народна медицина (34,7%), а од метода за унапређење здравља апитерапија (31,7%).

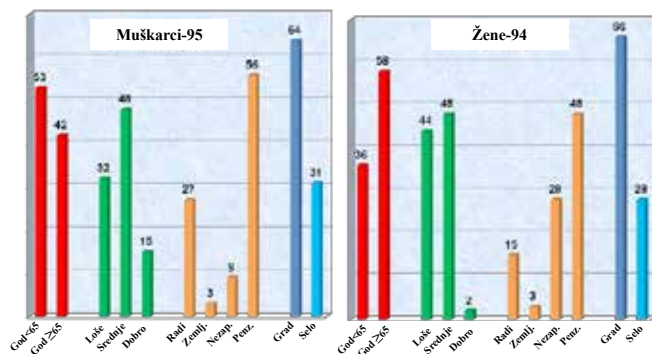

Графикон 4. Заступљеност метода за лечење и метода унапређења здравља код испитаника

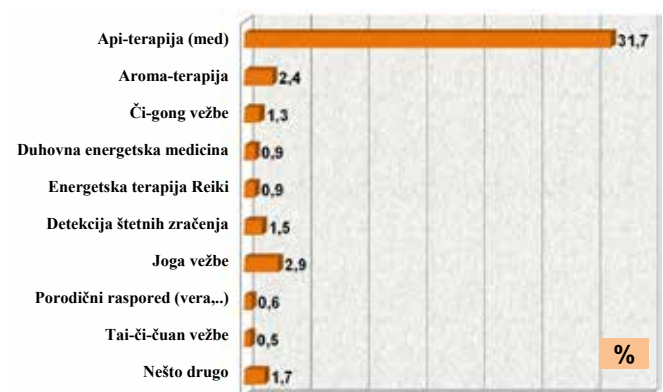

Графикон 7. Методе традиционалне медицине коришћени за дијагностику и лечење

Међу испитаницима који нису користили методе ТМ није било разлике у односу на полну структуру, али су мушкарци били млађи а жене старије од 65 година. Жене су биле лошијег материјалног стања и већином незапослене у односу на мушкарце, док у односу на место становања није било значајне разлике. Међу испитаницима који су користили методе ТМ било је више млађих од 65 година.

Графикон 5. Испитаници који нису користили традиционалну медицину

Графикон 8. Методе традиционалне медицине коришћени за рехабилитацију

Није нађена статистички значајна разлика у примени метода ТМ у односу на полну структуру. Акупунктуру, кинеску традиционалну медицину, хомеопатију, хируп-

праксу и макробиотику чешће су користили млађи од 65 година, а традиционалну народну медицину старији од 65 година.

Табела 1. Повезаност метода традиционалне медицине коришћене за дијагностику и лечење, у односу на пол, старост и место становања - село/град

	Пол			Старост			Град/село		
	М	Ж	p	< 65 год	≥ 65 год	p	Град	Село	p
Ајурведа	9	8,8	0,939	10,4	6,9	0,056	9,3	6,5	0,255
Акупун.	6,3	6,6	0,859	8,4	4	0,006	7,5	1,3	0,041
Кинес. мед.	8,2	8	0,911	10,6	4,8	0,001	8,6	5,2	0,155
Хомеоп.	3,4	5,4	0,149	5,9	3,1	0,043	5,2	1,9	0,083
Фито тер.	49,1	48,6	0,875	48,8	48,7	0,971	54,2	20,1	0,000
Квант. мед.	3,4	7,5	0,090	6	5,7	0,828	5,2	9,7	0,027
Хирупракса	7,4	6,5	0,573	8,6	4,5	0,013	6	11	0,023
Макроб.	6,3	5,8	0,720	8,4	2,9	0,000	6,5	3,2	0,118
Трад.мед.	31,7	36,7	0,110	30,3	40,4	0,001	26,7	77,3	0,000
Друго	1,6	0,8	0,293	1,5	0,7	0,275	1,3	0	0,147

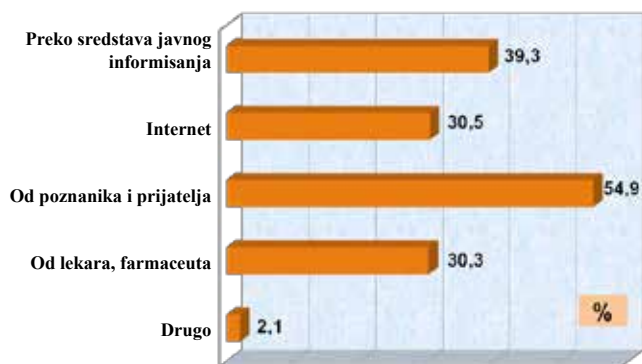
p = ниво значајности, за вредности p<0,05 постоји статистички значајна разлика

У односу на занимање, нађена је статистички значајна разлика код свих наведених метода ТМ, осим код фитотерапије и квантне медицине. Радници чешће користе ајурведу и кинеску традиционалну медицину од незапослених и пензионера, а пензионери чешће користе традиционалну народну медицину од радника. Макробиотику чешће користе радници у односу на пензионере, а хирупраксу најчешће користе пољопривредници. Кинеску традиционалну медицину, хомеопатију и фитотерапију знатно чешће примењују испитаници с добрим материјалним стањем, а традиционалну народну медицину с лошим материјалним стањем. Акупунктуру и фитотерапију чешће су користили испитаници из градова, а квантну медицину, хирупраксу и традиционалну народну медицину, пак, сеоско становништво.

Табела 2. Повезаност метода традиционалне медицине коришћене за дијагностику и лечење, у односу на занимање и материјално стање

		Ајурведа	Акупун.	Кинес.мед.	Хомеоп.	Фито тер.	Квант.мед.	Хирупракса	Макроб.	Трад.мед.	Друго
		Занимање	Радник	16	8	14	10	43	6	9	11
Пољопр	14		5	9	5	55	0	23	5	32	0
Незап	6		10	6	2	47	6	6	6	33	1
Пенз	7		4	6	3	53	6	5	4	39	1
p	0,000		0,030	0,000	0,000	0,066	0,672	0,005	0,002	0,014	0,436
		Ајурведа	Акупун.	Кинес.мед.	Хомеоп.	Фито тер.	Квант.мед.	Хирупракса	Макроб.	Трад.мед.	Друго
		Материјално стање	Лоше	12	6,8	5,2	2,4	24,1	4,4	6,4	5,6
Средње	7,6		5,5	7,2	3,9	57,8	6,1	7	5,1	29,9	1,4
Добро	8,2		8,7	13,5	9,2	56	7,2	6,8	8,7	30	1,4
p	0,122		0,275	0,003	0,001	0,000	0,430	0,952	0,173	0,000	0,445

Информацију о методама традиционалне медицине испитаници су најчешће добијали од познаника и пријатеља (54,9%) и путем медија (39,3%).

Графикон 9. Начин добијања информација о методама лечења традиционалном медицином

Нема значајне разлике у начину добијања информација у односу на пол, а статистички значајно чешће информацију путем интернета добијају особе млађе од 65 година ($p=0,000$). Испитаници у граду информације о методима ТМ чешће добијају путем интернета и од лекара и фармацеута, а на селу од познаника и пријатеља

Табела 3. Повезаност начина добијања информације о методима лечења традиционалном медицином, у односу на пол, старост и место становања - село/град

	Пол			Старост			Село/Град		
	М	Ж	<i>p</i>	< 65 год	≥ 65 год	<i>p</i>	Град	Село	<i>p</i>
Медији	41,4	37,9	0,268	39,5	39	0,866	39,6	37,7	0,659
Интернет	32,7	29	0,224	38,4	20,2	0,000	35,5	3,9	0,000
Познан.	52	56,7	0,149	53,2	57	0,238	53,3	63	0,027
Лекс/фарм	29,8	30,6	0,805	31,6	28,5	0,294	32,2	20,1	0,003
Друго	2,1	2	0,937	1,6	2,6	0,294	2,1	1,9	0,911

У односу на занимање, информацију о методима ТМ радници чешће добијају путем медија од незапослених и путем интернета од пензионера, док незапослени такве информације најчешће добијају од познаника и пријатеља.

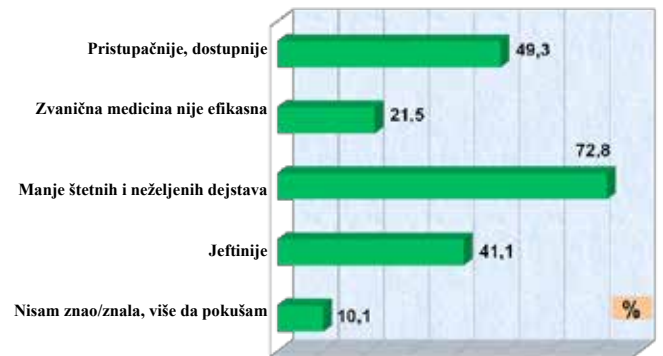
Табела 4. Повезаност начина добијања информације о методима лечења традиционалном медицином, у односу на занимање и материјално стање

		Медији	Интернет	Познаници	Лекари/фармацеути	Друго
	Пољопривредници	36,4	27,3	63,6	36,4	9,1
	Незапослени	30,0	37,1	60,5	34,8	1,4
	Пензионери	41,7	21,3	55,8	31,0	1,9
	<i>p</i>	0,019	0,000	0,031	0,056	0,111
Материјално стање		Медији	Интернет	Познаници	Лекари/фармацеути	Друго
	Лоше	31,7	18,9	55,8	20,9	5,6
	Средње	39,6	34,8	57,4	35,9	1,2
	Добро	47,3	33,8	47,3	27,5	0
	<i>p</i>	0,003	0,000	0,046	0,000	0,000

Материјално стање има утицаја на начин добијања информација, па тако испитаници са добрим материјалним стањем чешће користе медије и интернет, а информације од лекара и фармацеута испитаници средњег и доброг материјалног стања.

Испитаници у граду чешће добијају информације о методима ТМ путем интернета и од лекара и фармацеута, а на селу од познаника и пријатеља.

За примену метода ТМ испитаници су се најчешће опредељивали из убеђења да такав вид лечења има мање штетних и нежељених дејстава (72,8%).

Графикон 10. Разлог опредељења за методе традиционалне медицине

Анализом разлога за опредељење за методе ТМ добијено је да нема разлике у односу на пол испитаника, а старији од 65 год. су се чешће опредељивали јер им је такав вид лечења јефтинији ($p=0,000$). Градском становништву је доступност метода ТМ најважнији разлог за такво опредељење, док је сеоском најбитнија његова нижа цена.

Табела 5. Повезаност разлога за опредељење методима лечења традиционалном медицином, у односу на пол, старост и место становања - село/град

	Пол			Старост			Село/Град		
	Мушк	Жене	<i>p</i>	< 65 год	≥ 65 год	<i>p</i>	Град	Село	<i>p</i>
Доступ.	50,4	48,6	0,576	50,3	48	0,479	51,7	36,4	0,000
Нееф. мед	19,5	22,8	0,233	22,3	20,4	0,481	20,8	25,3	0,206
< штетни	70,7	74,2	0,235	72,8	72,9	0,955	72,6	74	0,716
Јеф.	38,5	42,8	0,188	34,9	49,2	0,000	38,5	55,2	0,000
Проба	9,8	10,4	0,765	10,4	9,7	0,727	9,7	12,3	0,321

У односу на незапослене, радницима је значајнија већа доступност оваквог лечења, а пензионерима и пољопривредницима, у односу на раднике, битнији је разлог за опредељење његова нижа цена. Испитаницима са средњим и добрим материјалним стањем значајнија је доступност и убеђење да такав вид лечења има мање штетних и нежељених дејстава, док је онима са лошим материјалним стањем најбитнија нижа цена таквог лечења.

Табела 6. Повезаност разлога за опредељење методима лечења традиционалном медицином, у односу на занимање и материјално стање

		Доступније	Неефикас. мед	Мање штетни	Јефтиније	Проба
Занимање	Радници	41	22	72	28	10
	Пољоприв.	50	14	59	55	18
	Незапослени	59	20	72	41	10
	Пенз.	50	22	74	48	10
	<i>p</i>	0,002	0,731	0,442	0,000	0,620
Материјално стање						
Материјално стање		Доступније	Неефикас. мед	Мање штетни	Јефтиније	Проба
	Лоше	39,4	16,9	61,8	54,2	7,2
	Средње	55,5	21,9	75,8	41	11,9
	Добро	45,9	26,1	78,7	25,6	9,2
	<i>p</i>	0,000	0,056	0,000	0,000	0,116

Овакав вид лечења испитаници су најчешће користили за лечење обољења мишића, костију и зглобова (28,5%), обољења срца и крвних судова (21,1%), у терапији бола (19,7%).

Графикон 11. Обољења или стања за која су испитаници користили методе традиционалне медицине

Методи ТМ у лечењу обољења срца и крвних судова чешће користе особе женског пола; особе млађе од 65 година чешће примењују ове методе у лечењу обољења дисајних органа, алергијских стања и у терапији бола, док их за терапију обољења срца и крвних судова чешће користе старији од 65 година. У терапији бола, овај вид лечења чешће су користили испитаници који живе у граду, а сеоско становништво у терапији обољења мокрачно-полних органа и обољења срца и крвних судова.

Табела 7. Повезаност обољења и стања за која су коришћени методи традиционалне медицине, у односу на пол, старост и место становања - село/град

	Пол			Старост			Град/Село		
	Мушк	Жене	п	< 65 год	65 год и	п	Град	Село	п
Бол	18,7	20,4	0,531	22,5	16,2	0,014	21	13	0,022
Малиг.	4,5	4,6	0,943	3,5	5,9	0,068	4,8	3,2	0,399
Дисајн.	14	10	0,060	13,7	8,8	0,018	11,9	9,7	0,439
Варење	18,5	13,2	0,027	16,6	13,5	0,184	15,4	14,9	0,894
Полни орг.	15,3	12,6	0,225	12,6	15	0,291	12,5	19,5	0,021
Срце	17,2	23,6	0,016	18,5	24,5	0,023	18,3	35,7	0,000
Крв	2,9	3,2	0,777	3,1	3,1	0,968	2,8	4,5	0,259
Мозак	11,3	13,9	0,243	14,3	11,2	0,154	13,6	9,1	0,123
Мишић	25,6	30,4	0,107	27,2	30,2	0,317	28,1	30,5	0,547
Кожа	6,1	5,1	0,515	6,2	4,5	0,248	5,7	4,5	0,580
Очи	0,5	1,2	0,296	0,7	1,2	0,463	0,6	2,6	0,019
Ухо	2,1	1	0,165	1,3	1,7	0,621	1,5	1,3	0,867
Психич	4,5	5,4	0,512	5,5	4,5	0,494	5,4	3,2	0,262
Алерг	8,2	9	0,659	10,6	6,2	0,015	9	7,1	0,461
Друго	4,5	6,3	0,235	4,8	6,7	0,202	4,5	11	0,001

Легенда: Бол=терапија бола; Малиг=малигна обољења; Дисајн=обољења органа за дисање; Варење=обољења органа за варење; Полни орг=обољења мокрачно-полних органа; Срце=обољења срца и крвних судова; Крв=обољења крви и крвотворних органа; Мозак=обољења мозга и нервног система; Мишић=обољења мишића, костију и зглобова; Кожа=обољења коже; Очи=обољења ока; Ухо=обољења уха; Психич=психички поремећаји; Алерг=алергијска стања и имуни систем.

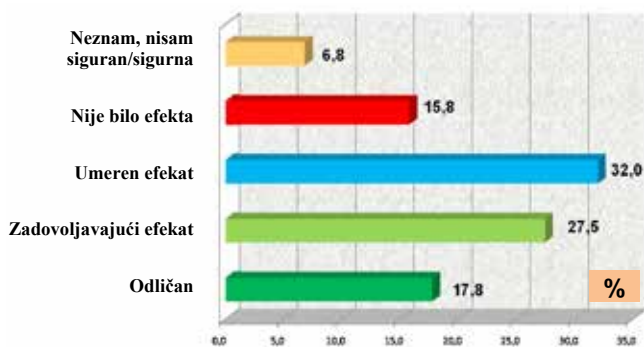
У односу на занимање, радници су методе ТМ чешће користили у терапији бола и обољења органа за дисање у односу на пензионере и жене, а пољопривредници код обољења дисајних органа и органа за варење у односу на незапослене и пензионере, као и за терапију обољења срца и крвних судова у односу на раднике и пензионере.

У погледу материјалног стања, испитаници са добрим материјалним стањем чешће су користили методе ТМ у терапији бола и обољења мокрачно-полних органа а са средњим материјалним стањем у лечењу обољења нервног система и мозга.

Табела 8. Повезаност обољења и стања за која су коришћени методи традиционалне медицине, у односу на занимање и материјално стање

	Материјално стање				Занимање				
	Лоше	Средње	Добро	<i>P</i>	Ради	Пољ	Незап	Пензио	<i>P</i>
Бол	14,5	20,7	23,7	0,035	27	18	17	18	0,017
Малиг.	5,6	3,7	5,3	0,413	4	0	4	5	0,636
Дисајн.	10	11,5	13,5	0,510	16	32	10	9	0,000
Варење	14,9	14,8	16,9	0,766	18	50	11	14	0,000
Полни орг.	13,3	11,7	18,8	0,041	14	23	8	16	0,023
Срце	23,3	21,9	16,4	0,163	13	46	26	22	0,000
Крв	4,4	2,3	3,4	0,291	4	0	3	3	0,695
Мозак	5,6	17,4	10,6	0,000	13	9	15	12	0,643
Мишић	30,5	28,3	26,6	0,642	27	23	30	29	0,881
Кожа	6,4	5,5	4,3	0,624	8	9	4	5	0,180
Очи	1,2	0,8	1	0,848	1	9	0	1	0,000
Ухо	1,2	1,2	2,4	0,420	2	9	1	1	0,011
Психич	3,6	5,3	6,3	0,412	6	5	5	5	0,756
Алерг	6	9	11,1	0,148	13	5	8	7	0,061
Друго	6,4	6,4	2,4	0,082	4	0	4	7	0,204

Ефекат примењене терапије методима ТМ био је код 32% испитаника умерен, код 45,3% одличан и задовољавајући, а само код 15,8% испитаника није било ефекта.

Графикон 12. Ефекти примењених метода традиционалне медицине

Дискусија

Значајно је порасло интересовање за ТМ, па су методи ТМ све популарнији и њихова примена је у сталном порасту у читавом свету, нарочито у развијеним земљама. Тако су добијени подаци да 70% становништва у Канади⁸ и 80% у Немачкој користи ТМ⁹. Европски информативни центар за комплементарну и алтернативну медицину (EICCМ) наводи да 20% грађана Европске уније у бризи о здрављу даје предност комплементарној и алтернативној медицини (КАМ), а 20% грађана су њени редовни корисници, тако да данас више од 100 милиона грађана у Европи користи методе КАМ. Најчешће коришћени методи су хомеопатија, акупунктура и фитотерапија¹⁰, а међу нашим испитаницима фитотерапија. У анкети спроведеној у САД 2011. године, 39% испитаника стално користи неку од метода АМ¹¹. У Израелу је у оквиру истраживања о коришћењу КАМ у примарној здравственој заштити обрађено 3.447 испитаника, од којих је 62% користило неку од метода КАМ и постојала је статистички значајна разлика у корист особа женског пола (46,4% жена и 39,4% мушкараца, $p < 0,001$)¹². Међу испитаницима у нашем истраживању није било статистички значајне разлике у односу на пол.

У истраживању о коришћењу метода КАМ међу пацијентима оболелим од малигнух обољења у 14 земаља Европе, при чему је обрађено 956 пацијената, добијени су подаци да је 35,9% оболелих користило неку од метода ТМ, најчешће фитотерапију и хомеопатске лекове. Корисници су биле млађе особе и са вишим степеном образовања, а информацију о оваквом виду лечења су најчешће добијали од познаника/пријатеља и путем медија; исто је добијено и у нашем истраживању¹³, где је методе ТМ у терапији малигнух обољења користило 4,5% испитаника.

Национални центар за КАМ (NCCAM) у САД и Национални центар за здравствену статистику (NCHS) су спровели петогодишње истраживање (2002-2007), при коме је обрађено 23.393 испитаника и утврђено да је 2007. године 38% особа старијих од 18 год. бар једном користило неку од метода КАМ ради лечења, а да је четири од десет одраслих особа користило КАМ у последњих 12 месеци. Најчешће су коришћени природни препарати минерала и витамина (17,7%) и вежбе дисања (12,7%)¹⁴. Andersen и сар¹⁵. су испитивали примену КАМ код пацијената са кардиоваскуларним обољењима (КВО) и присутним факторима за КВО, и добили статистички значајно већу примену оваквог начина лечења код ових пацијената у односу на општу популацију. У нашем истраживању КВО су на другом месту (21,1%).

У Хрватској су 2008. год. објављени резултати истраживања о употреби КАМ код пацијената у примарној здравственој заштити, када је упитником анкетираних 941

пацијент у шест градова. Најмање једном у животу КАМ је користило 46% испитаника, а најчешће коришћени методи су фитотерапија (38%), хомеопатија (15,6%) и акупунктура (13,1%). Комплементарна и алтернативна медицина је најчешће коришћена у лечењу обољења мишића и гастрионестиналног тракта. Испитаници су се за овај вид лечења опредељивали из уверења да ће им помоћи (27%), због неуспеха примене конвенционалне медицине (19,7%), и због страха од нежељених дејстава лекова (13,3%), а 45,5% испитаника је било задовољно ефектом примењене терапије¹⁶. Нашим испитаницима је најважнији разлог за опредељење за употребу метода ТМ било баш убеђење да овакав вид лечења има мање нежељених дејстава (72,8%), а скоро идентичан постотак наших испитаника је био задовољан ефектом такве терапије (45,3%).

Недавно објављени резултати истраживања о примени КАМ код пацијената са хроничним болестима у Турској, указују да 55,9% пацијената користи КАМ, а највише пацијенти са артеријском хипертензијом (63,8%); КАМ чешће користе особе женског пола, лошијег материјалног стања и са вишим степеном образовања¹⁷.

У стратегији развоја ТМ од 2014 до 2023. год, *WHO* предлаже да се организују истраживања потенцијала ТМ у заштити и унапређењу здравља људи, како би се промовисала и обезбедила ефикасна и безбедна примена ТМ и њена интеграција у постојеће здравствене системе¹⁸.

Закључак

Пацијенти у општој медицини у високом проценту користе методе традиционалне медицине ради дијагностике и лечења и нема разлике у односу на пол. Акупунктуру, кинеску традиционалну медицину, хомеопатију, хиропраксу и макробиотику чешће користе испитаници млађи од 65 година, а традиционалну народну медицину старији од 65 год. У односу на материјално стање, кинеску традиционалну медицину, хомеопатију и фитотерапију знатно чешће користе испитаници доброг материјалног стања, а традиционалну народну медицину они са лошим материјалним стањем. Акупунктуру и фитотерапију чешће користе испитаници у граду, а квантну медицину, хиропраксу и традиционалну народну медицину испитаници који живе на селу.

Методи ТМ за лечење обољења срца и крвних судова чешће користе жене и особе старије од 65 година. Млађи од 65 година ове методе лечења чешће користе у терапији обољења дисајних органа, алергијских стања и у терапији бола. Градско становништво овакав вид лечења чешће примењује у терапији бола, а сеоско становништво у терапији обољења мокраћно-полних органа и обољења срца и крвних судова.

Код наших испитаника главни извор информација за примену метода ТМ су познаници и пријатељи и медији, а главни разлог за примену ових метода лечења је убеђење да има мање штетних и нежељених дејстава. Скоро половина испитаника је била задовољна ефектом примењене терапије, а код једне трећине испитаника примењена терапија испољила је умерен ефекат.

Miloranka Petrov Kiurski¹,
Danka Prvanov², Olgica Stanojlović³,
Nadežda Kondić Ivanović⁴, Katarina Popović⁵

¹Health Center Zrenjanin,

²Health Center Pančevo,

³Health Center Zaječar,

⁴Institute for health protection of Ministry of
internal affairs, Belgrade,

⁵Health Center Zemun, Belgrade, Serbia

How often do patients in primary care use the methods of traditional medicine

Key words:

traditional medicine,
diagnosis and treatment

Abstract

Introduction: Traditional medicine is a comprehensive system of theory and practice, implemented in the prevention, diagnostics and treatment of diseases, which utilizes preparations of vegetable, animal and mineral origin, as well as methods of spiritual therapy

Objective: 1. To estimate how many patients in primary care use traditional medicine for diagnostics, treatment and prevention of diseases, and to establish possible differences regarding gender, age and urban or rural location. 2. What methods of traditional medicine are the most often used, and for which diseases and conditions? 3. Why did the subjects opt for this type of treatment, and what was the effect of the therapy?

Method: Multicentric research based on interviewing patients in five out-patient health centers in Serbia. As a survey instrument was used a questionnaire with 10 questions.

Results: The study included 1157 subjects, 683 women and 474 men, mean age 60.22 ± 14.54 . The traditional medicine was used by 83.66% (79.96% males and 86.245% females). Information about the methods of traditional medicine subjects usually received from their friends and acquaintances (54.9%) and the media (39.3%). There is no significant difference in the way of obtaining information in relation to gender. Information on the internet was obtained more often in subjects younger than 65 ($p=0.000$) and in urban population ($p=0.000$). The same is true for information obtained from doctor or pharmacist ($p=0.003$). They opted for this method because in their opinion it is less harmful and have less adverse effects (72.8%). This type of treatment patients used for treatment of muscles, bone and joint diseases - 28.5%, diseases of the heart and blood vessels -21,1 %, and for the treatment of pain 19.7%. Patients from rural areas more often used traditional medicine for treatment of cardiovascular diseases ($p=0.000$). Outcome of treatment was good or satisfactory in 45.3%, moderate in 32%, and in 15.8% effect was unsatisfactory or absent. In the choice of mode of treatment, there was no statistically significant difference in relation to gender, but acupuncture ($p=0,006$), Chinese medicine ($p=0.001$) and macrobiotics ($p=0.000$) were used more often by persons under the age of 65, and traditional native medicine by those older than 65 years. Phytotherapy was more frequently used by subjects in cities ($p=0.000$), a traditional native medicine ($p=0.000$) by those who live in rural areas.

Conclusion: High percentage of patients in general practice use methods of traditional medicine. There were no differences between the patients, regarding gender and age. Acupuncture, traditional Chinese medicine and macrobiotics were more frequently used in urban population, and traditional folk medicine by rural population. Treatment of diseases of the heart and blood vessels using this method is more often used by rural population. The main reason for the application of this method of treatment is the belief that it is less harmful and has less adverse effects. Information about these methods of treatment subjects usually receive from friends and acquaintances and through the media. Almost half of respondents were satisfied with the effects of the therapy.

Literatura References

1. World Health Organization (WHO). 2008a. *Traditional medicine*. Available at URL: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs134/en/> (assessed 20.12. 2013).
2. Маличевић Ж. *Алтернативна и комплементарна медицина*. Војносанит прегл. Вол. 63(1) 1:55-64
3. Јовић С, Стамболовић В. *Традиционална, комплементарна и алтернативна медицина у Србији: Легализација и интеграција у здравствени систем*. MD-Medical Data 2013;5(4): 373-378
4. Ковачић М. *Алтернативне технологије унапређења здравља у Србији*. Магистарска теза, Медицински факултет Универзитета у Београду, Београд, 2010
5. Дохрановић С и сар. *Значај и улога алтернативне медицине у лечењу*. Храна у здрављу и болести, зnanствено-стручни часопис за нутриционизам и дијететику(2012) 1(2):39-47
6. Larson C. *Alternative medicine, Health and medical issues today*. Greenwood Press, London, 2007;43(6).
7. Службени гласник РС број 119/07. *Правилник о ближим условима, начину и поступку обављања метода и поступака традиционалне медицине*. Министарство здравља Републике Србије, Београд, 2007.
8. Perspectives on Complementary and Alternative Health Care. A collection of papers prepared for Health Canada, Ottawa, Health Canada, 2001.
9. Presentations by the Governments of Mal and Myanmar at the Congress on Traditional Medicine, Bijing, People's Republik of China, 7-8 November 2008.
10. A Public Health Agenda for Traditional Complementary and Alternative Medicine, European information centre for complementary & alternative medicine – EICCAM, November 2008, Brussels, Belgium, available at URL: <http://www.eiccamm.eu/pdfs/eiccambrochurecomplete.pdf> (assessed 20.12.2013.)
11. AARP&NCCAM, 2011. *Complementary and Alternative Medicine: What People Aged 50 and Older Discuss With Their Health Care Providers*. Available at URL: http://nccam.nih.gov/sites/nccam.nih.gov/files/news/camstats/2010/NCCAM_aarp_survey.pdf (assessed 20.12.2013.)
12. Ben-Arye E, Karkabi S, Shapira C, Schiff E, Lavie O, Keshet Y. *Complementary medicine in the primary care setting: Results of a survey of gender and cultural patterns in Israel*. Gend Med. 2009 Jul;6(2):384-97.
13. Molassiotis A. et al. *Use of complementary and alternative medicine in cancer patients: a European survey*. Annals of Oncology 2005;16:663-665.
14. Barnes PM, Bloom B, Nahin R. *CDC National Health Statistics Report #12. Complementary and Alternative Medicine. Use Among Adults and Children: United States, 2007*.
15. Anderson JG, Taylor AG. *Use of complementary therapies by individuals with or at risk for cardiovascular disease: results of the 2007 National Health Interview Survey*. J Cardiovasc Nurs. 2012 Mar;27(2):96-102.
16. Cizmesija T, Bergman-Marković B. *Use of complementary and alternative medicine among the patients in primary health care*. Acta Med Croatica. 2008 Feb; 62(1): 15-22.
17. Mukadder Mollaođlu and Alkar Aciyurt, *Use of complementary and alternative medicine among patients with chronic disease*. Acta Clin Crat, Turkey, 2013;52(2):181-188.
18. WHO traditional medicine strategy: 2014-2023, World Health Organization, 2013, Geneva, available at URL: apps.who.int/iris/istream/10665/92455/1/9789241506090_eng.pdf (assessed 12.2013.) <http://www.who.int/medicines/areas/traditional/definitions/en>

Примљен • Received: 12/01/2014
Прихваћен • Accepted: 23/07/2014